

AXBOROT -PSIXOLOGIK XAVFSIZLIK INSONIYATNING GLOBAL MUAMMOSI SIFATIDA.

Tursunov Burxon Saydaxmatovich

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
Kafedra mudiri P.f.b.f.d (PhD).

Fayziyeva Gulzoda Ulug'bekovna,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti,
Magistratura bosqichi "Psixologiya" yo'nalishi talabasi.

+99890 354-68-00 rayhonfayzieva@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13899705>

Annotatsiya. Maqolada, axborot psixologik xavfsizlik konsepsiyalari, jamiyat axborotlashuvi, ta'limda yoshlarning axborot xavfsizligining psixologik jihatlari va uning ilmiy asoslanishi masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Axborot ta'siri, himoya usullari, psixologik ta'sir, salbiy axborot ta'siri, axborot xavfsizligi, yolg'on axborot, insonni himoya qilish hududi, tahdidlar.

INFORMATION-PSYCHOLOGICAL SECURITY AS A GLOBAL PROBLEM OF HUMANITY.

Abstract. The article considers the concepts of information psychological security, informatization of society, psychological aspects of information security of youth in education and its scientific justification.

Keywords: information impact, method of protection, psychological impact, negative information impact, information security, false information, area of human protection, threat.

ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ЧЕЛОВЕЧЕСТВА.

Аннотация. В статье рассмотрены понятия информационной психологической безопасности, информатизации общества, психологические аспекты информационной безопасности молодежи в образовании и ее научное обоснование.

Ключевые слова: информационное воздействие, способ защиты, психологическое воздействие, негативное информационное влияние, информационная безопасность, ложная информация, область защиты человека, угроза.

So'nggi bir necha o'n yilliklar davomida o'rtacha biz qabul qiladigan har kungi ma'lumotlar miqdori keskin oshdi. Endi mobil telefoni yo'q yoki televizor, internetsiz yashaydigan odamni tasavvur qilish qiyin. Insoniyat joylashgan axborot muhiti, unga har doim, har bir o'qilgan yangilik yoki tomosha qilgan videolar orqali juda katta ta'sir o'tkazadi va bu bizning axborotlashgan jamiyatimizning asosiy xavfidir. Endi ma'lumotlarning sifati va uning ishonchliligi shubha ostiga olinmoqda, chunki aslida taqdim etilgan ma'lumotlar shaxsga manipulyatsion ta'sirning kuchli vositasidir.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari izoxli lug'atida "Axborot" ga quyidagicha ta'rif berilgan: Axborot:

1. Taqdim etilish shaklidan qat'iy nazar shaxs, predmet, dalil, voqea, hodisa va jarayonlar haqidagi ma'lumotlar.

2.Dalil, voqea, hodisa, predmet, jarayon kabi ob'ektlar haqidagi bilim(ma'lumotlar) hamda tushunchalar yoki buyruqlar.

3.Ma'lum xos matnida aniq ma'noga ega bo'lgan tushunchalarni ichiga oluvchi dalil, voqea, hodisa, predmet, jarayon, taqdimot kabi ob'ektlar haqidagi bilim (ma'lumotlar).

4.Qiziqish uyg'otishi mumkin bo'lgan va saqlanishi va qayta ishlanishi lozim bo'lgan jami dalil va ma'lumotlar... Axborot nur, tovush va radio to'lqinlari, elektr toki yoki kuchlanishi, magnit maydoni, qog'ozdagi belgilar shaklida yaratilishi va tashilishi mumkin". Shuni qo'shimcha qilgan xolda aytishimiz mumkinki, barcha axborot oqimlari tabiiy (tabiat tomonidan) va suniy (inson tomonidan) yaratilgan turlarga bo'linadi.

Bundan tashqari, "Ommaviy axborot" tushunchasi xam mavjud. Ommaviy axborot:

1.Cheklanmagan shaxslar doirasi uchun mo'ljallangan hujjatlashtirilgan axborot, bosma, audio, audiovizual va boshqa xabar va materiallar.

2.Ommaviy axborot vositalari orqali ommaviy tarqatiladigan bosma, audio, audiovizual va boshqa xabar va materiallar.

3.Bir paytning o'zida maxsus vositalar – mass-media yordamida shaxslar guruhiga axborotni uzatish jarayoni"[1].

Jamiyatning axborotlashuvi - bu ma'lum bir davlat yoki jamiyatda axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi natijasida sodir bo'ladigan holat.

Axborotlashgan jamiyat – axborot texnologiyalarining rivojlanganlik darajasi nuqtai nazaridan asosiy talablarga javob beruvchi jamiyat. Bunday davlatda asosiy faoliyati axborot bilan ishlashdan iborat shaxslar jamiyat a'zolarining 50 foizidan yuqori bo'lishi hamda gazeta, jurnal, radio, televidenie, kompyuter, Internet va uyali telefonlar bilan ta'minlanganlar soni turli idoralar va aholining asosiy qismini tashkil etishi zarur[2].

Mamlakatlar o'rtasidagi axborot qarama-qarshiligi kurashi sharoitida ko'pincha ma'lumotlar oqimidan muhim va to'g'ri ma'lumotlarni ajratib olish juda qiyin, shuning uchun axborot ta'siridan hech bo'lmaganda ba'zi usullarini bilish kerak bo'ladi[3].

"Maxsus sharoitlarda davlat axborot siyosati" kitobi muallifi Manoylo A. V. psixologik ta'sir turli xil usullar va asosiy vositalar yordamida odamlarning ongi va ong ostiga ta'sir ko'rsatish mumkin, ular quyidagilar yordamida amalga oshirilishi mumkin: birinchidan, psixologik usullarning o'zi (ishontirish, taklif qilish, xabardor qilish, rag'batlantirish, majburlash, jazolash, namuna bo'lish usuli); ikkinchidan, psixologik ta'sir harbiy vositalar yordamida amalga oshirilishi mumkin; uchinchidan, psixologik ta'sir uchun potentsial dushmani iqtisodiy jihatdan buzishga qaratilgan savdo va moliyaviy sanksiyalar tizimidan foydalanish mumkin; to'rtinchidan, psixologik ta'sir faqat siyosiy vositalar yordamida amalga oshirilishi mumkin. [4]

A.V.Manoyloning fikricha, ma'lumot orqali manipulyatsiya qilish biz batafsil to'xtalib o'tishimiz zarur bo'lgan bir qator usullarni o'z ichiga oladi:

1.Axborot qayta yuklanishi(перепызка). Katta miqdordagi ma'lumotlarning asosiy qismi abstract mulohazalar, keraksiz bo'lgan tafsilotlar haqida xabar beriladi.

2.Axborotni dozalash. Ma'lumotlarning faqat bir qismi xabar qilinadi, qolganlari puhtalik bilan yashiriladi. Bu haqiqatning ko'rinishi buzilib qisqirishga va tushunarsiz bo'lishiga olib keladi.

3.Katta yolg'on. Yolg'on qanchalik beadab va aql bovar qilmaydigan bo'lsa, unga shunchalik tez ishonishadi, asosiysi uni iloji boricha jiddiy tusda yetkaza olishdir.

4.Haqiqiy faktlarni har qanday taxminlar, farazlar, mish-mishlar bilan aralashtirish.

5.Vaqtni cho'zish. Ushbu usul orqali turli bahonalar bilan haqiqatan ham muhim ma'lumotlarni e'lon qilishni biron bir narsani o'zgartirish uchun kech bo'lgunga qadar kechiktirishga to'g'ri keladi.

6.O'z vaqtida yolg'on gapirish. Bu usul mutlaqo yolg'on, ammo favqulotda kutilgan ayni vaqtdagi ma'lumotlarni yetkazishdir[5].

O'qimagan odam uchun, agar u qo'llanilsa, salbiy axborot ta'sirini tan olish juda qiyin.

Shuning uchun salbiy axborot ta'siriga qarshi turish texnikasi va axborot xavfsizligi sohasidagi ta'lim masalalari juda dolzarb bo'lib qolmoqda. Axborotning jamoatchilik fikrini shakllantirishga ta'siri, axborot texnologiyalaridan foydalanish usullari va vositalarini hisobga olgan holda, axborot-psixologik xavfsizlik muammosining dolzarbligiga ko'proq e'tibor qaratish lozim. Axborot-psixologik xavfsizlik kontseptsiyasining mohiyati shundaki, u shaxs, jamiyat kontseptsiyasidan tashqariga chiqadi va jamiyki insoniyat, taqdiri bilan bog'liq global muammolarni o'z ichiga oladi, bu jihatdan u eng tajovuzkor, eng buzg'unchi, halokatli global muammolardan. Ma'lum bo'lishicha, bu holat xalqaro siyosatda yanada xavfli bo'lib, buyuk davlat shovinizmi davlatlararo va mintaqalararo muammolarni hal qilishda gullab-yashnashi mumkin. Ushbu bosqichda ko'proq siyosiy muvofiqlashtirishning an'anaviy usullari foydalanish talab etiladi[6].

Psixologiya olamining yana bir professori V. Levitskiy "shaxsning axborot va psixologik xavfsizligi" maqolasida salbiy axborot ta'siridan himoya qilishning to'rtta usulini taklif etadi:

1-chi himoya qilish usuli: "g'amxo'rlik" - masofani oshirish, aloqani uzish, axborot ta'siridan tashqariga chiqish. Turli xil axborot vaziyatlaridagi harakatlar quyidagicha bo'lishi mumkin: ba'zi ommaviy axborot vositalarining kanallarini o'chirib qo'yish (bezovta qiluvchi televizion kanal, internetdan chiqish va boshqalar), aniq televizion radio dasturlarni tomosha qilishdan (tinglashdan) bosh tortish; ba'zi gazetalar, maqolalar, rubrikalar va boshqalarni o'qishdan bosh tortish; turli bahonalar bilan ommaviy ko'ngilochar tadbirlardan chiqish: teatr, kontsert zali, kinoteatr va boshqalar, mitinglar, yig'ilishlar va boshqalar; suhbatning yoqimsiz mavzusini o'zgartirish, suhbat paytida shaxslararo munosabatlarni keskinlashtirmaslik istagi ("silliqlik mavzular", "o'tkir burchaklar" va boshqalarni chetlab o'tish), yoqimsiz tajribalar manbai bo'lgan uchrashuvlar, suhbatlardan turli bahonalar bilan bilan duch kelmaslikka xarakat qilish, uzilish..

2-usul; "Bloklash" - axborot ta'sirini nazorat qilish, psixologik to'siqlarni o'rnatish, psixikani tashqi salbiy axborot ta'siridan himoya qilish. "Blokirovka qilish" paytida bajariladigan harakatlar: axborotni tanqidiy idrok etish; hissiy begonalashtirish (salbiy ma'lumotni "hissiyotsiz" idrok etish); shaxslararo suhbat makonlarini ko'payishi – "aloqa zonasi" ko'proq o'rnatish; "psixologik to'siqlar" dan foydalanish (ma'lumot manbasini kamsitish, hokimiyatni rad etish, ma'lumotni jiddiy qabul qilmaslik, ishonchsizlik, ehtiyotkorlik va boshqalar)..

3-usul; "Boshqarish" - axborot ta'siri jarayonini, uning xususiyatlari va manbasiga ta'sirini nazorat qilish. Amalga oshirish mumkin bo'lgan harakatlar: fikr-mulohazalardan foydalanish; sodir bo'layotgan narsalarga bo'lgan munosabatingizni (norozilik, ma'ruzachilarga norozilik) ajoyib tadbirlarda ifoda etish; suhbat paytida "ular xafa bo'lmaydilar" tamoyilidan foydalanish,

buning uchun do'st, bitta jamoaning a'zosi bo'lish istagini namoyish etish; suhbatdoshning faoliyatini kutilmagan chalg'itish bilan zaiflashtirish yoki beqarorlashtirish (masalan, iltifot ko'rsatish, hamdardlik bildirish) va boshqalar..

4-usul: "yashirish" - tashqi axborot ta'siriga bo'lgan munosabatingizni boshqarish.

Amalga oshirilgan harakatlar: ularning reaksiyalarini kechiktirish, shoshilinch xulosalar chiqarmaslik va baholash, axborot ta'siridan kelib chiqadigan harakatlar va amallarni kechiktirish yoki rad etish; yashirish, his-tuyg'ularni, emotsiyalarni namoyon bo'lishini maskirovka (yashirish) qilish, va boshqalar [7].

Ta'lim aholini axborot xavf-xatarlari va tahdidlarining salbiy oqibatlaridan himoya qilishni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu sohadagi ta'lim insonning axborot madaniyatini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu unga tahdidlarni aniqlash, ularga o'z vaqtida javob berish va qochish imkonini beradi, mabodo oldini olishning iloji bo'lmasa, o'zi va yaqinlarining hayoti va sog'lig'ini saqlash uchun to'g'ri harakat qilish imkonini beradi[8].

Zamonaviy ta'limning muhim qismi sifatida fuqarolarning axborot va psixologik xavfsizligi mamlakatda psixologik fonning maqbul darajasini ta'minlashi kerak bo'lgan davlatni ajratib turadi. Biroq aynan mamlakatdagi ta'lim tizimiga -o'zini salbiy psixologik ta'sirlardan himoya qila oladigan axborot-madaniy shaxsni shakllantirish roli berilgan[9].

Ta'limda yoshlarning axborot xavfsizligining psixologik jihatlari va uning ilmiy asoslanishi masalasini ko'rib chiqish tadqiqotning integral xususiyatini ta'minlaydi. Bu bog'liq va o'rganilayotgan muammoning o'zi murakkab va ko'p qirrali ekanligi sababli, u turli xil ilmiy-nazariy, uslubiy va uslubiy asoslar, ilmiy sohalar, shu jumladan madaniy, psixologik, pedagogik va boshqalar uni yoshlarda shakllantirishning muvaffaqiyati asoslashni talab qiladi. Ilmiy asarlarga murojaat qilish aslida yoshlarning axborot xavfsizligi psixologik jihatlarni o'rganishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar yetarli emasligini tasdiqlaydi[10].

Darhaqiqat, axborot va psixologik xavfsizlik kontseptsiyasi zamonaviy axborot texnologiyalaridan tinchlik va barqarorlik uchun samarali foydalanish va boshqarishni talab qiladiki, bu muayyan millat, mamlakat, xalqning hayoti uchun jiddiy ijtimoiy xavf tug'dirishi mumkin. Insonni salbiy va manipulyatsion ma'lumotlardan himoya qilish sohasidagi adabiy manbalar va tadqiqotlarning nazariy tahlili fuqarolarning axborot xavfsizligi muammosini quyidagi yo'nalishlarga muvofiq hal qilish maqsadga muvofiq degan xulosaga kelishimizga imkon beradi:

- ommaviy axborot vositalarining qasddan yolg'on ma'lumot berish, ma'lumotlar fabrikasi va o'ta xolislik uchun ma'muriy javobgarligini joriy etish;

- mavjud ommaviy axborot vositalarini tekshirish bilan shug'ullanadigan mustaqil xalqaro komissiyalarni tashkil etish axborot resurslari, OAV talablariga mos kelmaydigan axborot resurslarini aniqlash maqsadida;

- maktab va universitetlarda yosh avlod uchun salbiy axborot ta'siriga qarshi kurashish bo'yicha ochiq seminarlar yoki ma'ruzalar o'tkazish.

REFERENCES

1. Ахборот-коммуникация технологиялари изохли луғати. Қайта ишланган, тўлдирилган иккинчи нашр.Муаллифлар жамоаси: Амиров Д.М., Атаджанов А.Ю.,

- Атаджанов Д.Ю. ва бошқ. – Т.: БМТТДнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси, 2010 – Б. 19
2. F.Мо'minov, Sh.Barotov va boshq. Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik. Darslik. – Т.: “Fan va texnologiya”, 2013. – 208 bet
 3. Екимовская, М. А. Информационно-психологическая безопасность, как глобальная проблема человечества / М. А. Екимовская. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2015. — № 6.4 (86.4). — С. 84-87. — URL: <https://moluch.ru/archive/86/16441/> (дата обращения: 03.10.2024).
 4. Государственная информационная политика в особых условиях: Монография. Манойло А.В. М.: МИФИ, 2003. – 388 с.
 5. Информационно-психологическая безопасность личности. Левицкий В. Магдебург. 2007 г. - <http://www.partner-inform.de/partner/detail/2007/6/272/2445> (23.02.2015).
 6. Информационные угрозы духовному миру детства Ребко Э.М. В сборнике: Мир детства: метафизика культурно-цивилизованного кризиса материалы XIII Международной конференции "Ребенок в современном мире. Детство: социальные опасности и тревоги". Сер. "Ребенок в современном мире" ЮНЕСКО, Министерство образования России, Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена, Северо-Западное отделение Российской академии образования, Комитет по образованию и науке Государственной Думы РФ, Комитет по науке и высшей школе Администрации Санкт-Петербурга, Санкт-Петербургская академия детства, Петровская академия наук и искусств, факультет философии человека РГПУ им. А. И. Герцена, Герценовское философское общество; главный редактор К. В. Султанов. 2006. С. 365-366.
 7. Технологии обеспечения безопасности (информационной, экологической, экономической) Михайлов Л.А., Михайлов А.Л., Беспамятных Т.А., Киселева Э.М., Попова Р.И., Ребко Э.М. учебно-методическое пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлениям педагогического образования / Российский государственный педагогический университет им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2007. Сер. Инновационная образовательная программа Герценовского университета
 8. Федеральный закон «О средствах массовой информации» № 2124-1, 27.12.1991, утвержден постановлением правительства Российской Федерации в ред. От 14.06.2011 - <http://www.consultant.ru/popular/smi/> (23.02.2015)
 9. Центр гуманитарных технологий. Информационно-аналитический портал. Новости гуманитарных технологий. Государственные стратегии. Freedom House: Рейтинг свободы СМИ в странах мира 2014 года (электронный ресурс) <http://gtmarket.ru/news/2014/05/02/6770> (24.02.2015)
 10. С. Х. Тураева. Каршинский инженерно-экономический институт, Узбекистан
СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МОЛОДЕЖИ